

Педагогіка культури як субдисципліна сучасної польської педагогіки

Сучасні польські словниково-довідкові джерела тлумачать поняття "педагогіка" (гр. *país* – дитина, *agōgós* – провідник, *paidagōgikē* – свідомо виховна діяльність) як наукову дисципліну, яка займається дослідженням широко зрозумілих освітніх (освіта, виховання) [4].

У деяких країнах педагогіка розглядається як окрема наука, у той час як в інших країнах (особливо в англосаксонських) не виокремлюється з поміж інших наук; натомість, в університетах існують відділи наук про освіту (наприклад, Департамент освіти в Оксфордському університеті чи школи освіти Гарвардського університету в Кембриджі, де можна здобути докторську ступінь в сфері "освіта"). Підкреслюючи багатоаспектність освітніх процесів і необхідність їх міждисциплінарного аналізу науковці оперують поняттями освітніх досліджень або наук про освіту. Такий підхід здобуває прихильників у країнах континентальної Європи, в т.ч. у Німеччині й Польщі, де деякі підрозділи педагогіки приймають назву науки про виховання, освітніх навчань тощо.

Педагогіка визнається як наука гуманістична, яка в сфері освіти проводить фундаментальні або прикладні дослідження. У першому випадку завданням педагогіки стає опис і аналіз освітніх процесів, натомість у другому – проектування і впровадження визначених виховних впливів (*педагогія*). Наслідком такого поділу є розрізнення освіти як факту (предмет фундаментальних досліджень в галузі педагогіки) від освіти як завдання (предмет педагогії і досліджень у педагогіці). Вищезгадане означає, що сучасна педагогіка, особливо в сфері досліджень явища освіти як факту, враховує багато його обумовленостей, в т.ч. психологічних, суспільних, культурних, політичних [4].

У свою чергу, польський тлумачний словник подає значення поняття "педагогія" – як комплекс ресурсів і виховних методів, які застосовують учителі. Поняття педагогії відноситься до практичного "мистецтва виховання" на відміну від педагогіки, яка є теоретичною і науковою рефлексією, що відображена в освітній практиці. Таким чином, мова йде про педагогію як

освітню парадигму, яка може приймати форму доктрини педагогічної, освітньої ідеології або прихованої виховної програми (наприклад, школи).

У ХХ ст. відбулася диференціація педагогіки на загальну педагогіку, дидактику та історію виховання. Спроби трактування педагогіки як прикладної науки призвели до визнання щораз нових критеріїв відособлення її субдисциплін або розділів; наприклад, згідно з інституційним критерієм склалася дошкільна педагогіка, шкільна (у тому числі, ранньошкільна педагогіка) і педагогіка вищої школи, а відповідно до критерію позашкільної освітньої взаємодії – опікунська педагогіка, педагогіка культурно-освітня, педагогіка праці, андрагогіка, педагогіка захисту, педагогіка здоров'я, педагогіка вільного часу, педагогіка спорту, військова педагогіка, педагогіка сільськогосподарська, соціальна педагогіка тощо; відповідно до критерію дефіциту розвитку – окремі розділи спеціальної педагогіки: педагогіка ревалідаційна, олігофренопедагогіка, сурдопедагогіка; в залежності від типу девіації – реабілітаційна педагогіка, педагогіка пенітенціальна та ін.

З уваги на те, що педагогіка невинно розвивається в сенсі розширення кількості вироблених знань, а також з урахуванням щораз новіших аспектів, коли деякі галузі лише народжуються, інші виникають і розвиваються на ґрунті вже існуючих, відбувається явище диференціації спеціальних дисциплін (наприклад, субдисципліни). Тому в науковій літературі наявні різні критерії їх класифікації.

Так, у праці Б. Наврочинського (B. Nawroczyński) "Сучасні педагогічні течії" представлено започатковані в ХХ ст. найважливіші у світі, а також і в Польщі, педагогічні течії. Педагогічним критерієм їх виділення були вкладені в них доктрини. Таким чином, науковець виділяв:

- педагогіку релігійно-моральну;
- напрямки емпіричні;
- педагогіку індивідуалістичну;
- педагогічні постаті (персоналізм педагогічний);
- педагогіку соціальну (педагогіка соціальна в аспекті емпіристичним, педагогіка соціальна ідеалістичного напрямку);
- педагогіку класову, народну, державну (педагогіка соціалізму і комунізму, педагогіка народного виховання);
- педагогіку культури (педагогіка філософська, прагматична, філософія виховання);
- педагогіку виховання мистецтвом;

педагогіку особистості [2, с. 221].

Необхідно зазначити, що Б. Наврочинський, один із перших науковців, який серед педагогічних наук виокремлював не тільки педагогіку культури, але й педагогіку виховання мистецтвом. Остання течія частіше використовується вченими, як один із засобів естетичного виховання – виховання мистецтвом.

Декілька прикладів впорядкованості субдисциплін педагогічних наук приводить польський науковець Л. Зажецький (L. Zarzecki) [1, с. 146]. Наприклад, класифікація субдисциплін педагогічних наук за певними критеріями вченого С. Кавулі (S. Kawuli) (1986).

I. Критерії, які враховують цілі виховної діяльності:

- дидактика (спеціальні дидактики);
- теорія виховання (спеціальні теорії).

II. Методологічні критерії:

- педагогіка загальна (аналіз всіляких обумовленостей процесу виховання);
- педагогіка суспільна (педагогіка акцентує у своєму підході роль середовища).

III. Інституційний критерій (стосується конкретної, інституційної практичної діяльності):

- шкільна педагогіка;
- дошкільна педагогіка;
- педагогіка вищої школи;
- військова педагогіка;

IV. Критерій розвитку:

- педагогіка періоду дошкільного;
- педагогіка ранньшкільного періоду;
- педагогіка дітей і молоді;
- андрагогіка.

V. Критерії, які враховують вид діяльності – групової чи одиничної:

- оборонна педагогіка;
- педагогіка відпочинку (рекреації);
- педагогіка культурної діяльності;
- педагогіка спорту;
- педагогіка праці;
- педагогіка вільного часу;

- педагогіка здоров'я.

VI. Критерії відхилення і дефектів розвитку:

- олігофренопедагогіка;
- тифлопедагогіка (від гр. *Typhlós* – сліпий і педагогіка) галузь дефектології, яка розробляє проблеми виховання, освіти, навчання та трудової підготовки осіб з порушенням зору (сліпих від народження, сліпих частково, слабозорих, сліпоглухих);
- педагогіка ревалідації;
- педагогіка реабілітації;
- педагогіці пенітенціарна.

VII. Критерій певної проблеми (стосується наскрізних тем дослідження):

- історія освіти;
- порівняльна педагогіка;
- освітня політика;
- професійне навчання [1, с. 22].

Іншу класифікацію пропонує польський науковець М. Новак (1999 р.):

I. Основні навчальні дисципліни:

- загальна педагогіка;
- історія освіти і педагогічні доктрини виховання;
- теорія виховання (морально-соціального, естетичного, соціального, патріотичного, релігійно-філософського);
- дидактика (освітня технологія).

II. Спеціальні навчальні дисципліни:

- сімейна педагогіка;
- дошкільна педагогіка та ранньошкільна;
- шкільна педагогіка (загальноосвітні школи і професійні школи);
- педагогіка вищої школи;
- педагогіка дорослих (андрагогіка);
- спеціальна педагогіка (ревалідаційна, відновлювальна і реабілітаційна);
- теорія паралельного навчання (паралельна освіта);
- теорія безперервного навчання (перманентна освіта);
- педагогіка літніх людей (геронтологія).

III. Дисципліни, які відповідають головним напрямкам діяльності людини:

- соціальна педагогіка;
- педагогіка культури;
- педагогіка праці;

- педагогіка здоров'я;
- теорія технічного виховання;
- теорія оборонного виховання;
- педагогіка вільного часу і рекреації.

IV. Дисципліни, допоміжні й дотичні:

- порівняльна педагогіка;
- педeutологія (*pedeutologia* - наука про вчителя (*paident'es* - вчитель, логос-наука). *Pedeutologia* - займається індивідуальністю вчителя і особливістю вчительської професії);
- освітня політика;
- економіка освіти;
- організація освіти і виховання;
- філософія виховання;
- психологія виховання;
- соціологія виховання;
- біологія виховання;
- інформатика і кібернетика виховання.

В аспекті нашого дослідження ми приділимо увагу аналізу окремого розділу педагогіки – педагогіці культури.

Л. Зажецький визначає **педагогіку культури як педагогічну субдисципліну, яка вивчає взаємовідносини між культурою і вихованням**. Визначається як педагогіка гуманістична або педагогіка особистості. Розвинулася як спроба не лише примирення, але і протиставлення однобічності натуралізму і педагогічному соціологізму [1, с. 23].

Педагогіка культури визначає особистість, як гармонійну і, разом з тим, індивідуальну структуру людського індивіда. Процес її формування ніколи не закінчується, бо особистість або вдосконалюється, або піддається деструкції. Особистість вимагає постійного підтвердження і ставлення окремих осіб. Процес виховання, згідно з педагогікою культури, визначається як зустріч людської особистості з об'єктивними умовами і культурними цінностями. Людина бере участь в їх творенні і тим самим збагачує свої духовні сили і творить нові цінності. Примат природних процесів повинен бути замінений на примат царства душ [1, с. 28].

Найяскравішими представниками педагогіки культури є С. Гессен (S. Hessen), Б. Наврочинський (B. Nawroczyński), Б. Суходольський (B. Suchodolski), І. Войнар (I. Wojnar), З. Мислаковський (Z. Myslakowski).

Попередниками цього напрямку є: неокантіанці: Дільтей (Dilthey), Віндельбанд (Windelband), Ріккерт: (Rickert); психологи й філософи: Шпрангер (Spranger), Kerschenstainer, С. Гессен (S. Hessen).

Відповідно до позицій кожного з представників педагогіки культури окреслимо мету, дефініції та завдання виховання [3, с. 135].

Так, у своїх працях С. Гессен визначає такі постулати:

- мета педагогіки культури – це формування людської особистості за допомогою впровадження її у світ культурних цінностей;
 - виховання – діалектична структура цінностей;
- завдання морального виховання – розвиток в людині свободи.

Діалектичний принцип у вихованні, запропонований С. Гессеном, полягає в наступному:

- особистість і суспільство, як і свобода, і примус не протистоять собі у вихованні, але взаємно проникають;
- виховання розвивається:
 - від аномії (нездатне існування до визнання права – дошкільний заклад);
 - через гетерономії (слухняність закону, що приходить ззовні – школа);
 - до автономії (слухняність закону, що виходить з власного вибору – самоосвіта);
- 4 шари діалектичного виховання, які взаємопов'язані:
 - біологічне життя – психофізичний розвиток – педагогіка натуралізму;
 - суспільне буття – соціалізація - соціологічна педагогіка;
 - духовна культура – інтеграція в масову культуру – педагогіка культури;
 - досконале моральне співтовариство – активна любов до ближнього;
- суть виховання – діалектичне протиріччя між суб'єктивним і об'єктивним духом.

У площині концепцій педагогіки культури Б. Наврочинського:

- мета виховання в педагогіці культури – формування незалежної і творчої особистості;
- виховання – соціальний процес, спрямований на те, щоб створити з вихованців членів культурного суспільства в якому вони будуть жити.

Польський науковець Б. Суходольський пропонує такі визначення:

- виховання – цілісний, неподільний процес, який охоплює всі сторони людської особистості, повноту життєвих процесів спрямованих до культурної творчості, розширює і поглиблює психічне життя в суспільній спільноті;

- завдання виховання – збуджувати активно-творчі інстинкти особистості, розпалювати кохання, ентузіазм й імпульси для нетлінних завдань.

Відповідно духовну, суспільну і особистісну культуру Б. Суходольський визначає так:

- духовна культура – особистість дієво, тривало і глибоко ставитися до культури, засвоює культурні цінності, має можливість здійснювати свій вибір;
- соціальна – здібність особистості до співіснування і вміння взаємодії, прищеплення ідеалізму в оцінці людей, спонукання до творчого зусилля; повага до кожної людської особистості;
- особистісна – збудження людини до подальшої самоосвіти.

Згідно з Б. Наврочинським, структура духовного життя включає компоненти:

- освіту – об'єднання індивідуальності вихованця із засвоєною ним культурою; внутрішнє життя, найглибший мотив і джерело творчості;
- характер – постійна, сильна, незалежна, підприємницька, практична воля; приборкування і знищення різних імпульсів і схильностей;
- індивідуальність – найповніший компонент, найвищий, спрямований на ціннісні цілі.

Характерні риси педагогіки культури й індивідуалізму (психологізм) та педагогіки культури й педагогічного соціологізму:

- педагогіка культури як подолання і протиставлення однобічності індивідуалізму і соціологізму;
- гармонійне об'єднання потреб окремих особистостей з цінними вчинками для колективу;
- протиставлення індивідуалізму – залежність духовного буття особистості від культурної реальності;
- протиставлення соціологізму – піднімання права людської особистості.

Аналізуючи польську "педагогіку культури" ми розуміємо під цим поняттям конкретне історичне явище в польській педагогічній думці. Назва "педагогіка культури" позначає, в прийнятому розумінні, течію в педагогіці ХХ ст. пов'язану з філософією культури, яка визнає виховання за процес впровадження людини в специфічно людський світ цінностей і символів, та охоплює різні течії і теорії (при такому трактуванні це є близьке розумінню

концепції педагогіки культури, як однієї з трьох течій Нового Виховання [3, с. 279].

Таким чином, **педагогіка культури** – субдисципліна сучасної педагогічної освіти, завданням якого є виховання особистості засобами культурних цінностей. Людина створює культуру, але й культура створює людину, тому необхідним є виховання особистості до сприймання і створення культури і виховання культурою.

Основним завданням педагогіки культури є вивчення явищ і культурних тенденцій: визначення їх, оцінка, щоб остаточно зробити висновки з них для використання в освіті. Важливим завданням є також включати в себе підготовку педагогів, щоб мати можливість навчати молодь до розумного використання культури, до розрізнення деструктивних і конструктивних елементів культури, і бути в змозі створити культуру, засновану на цінностях вищої освіти.

Педагогіка культури формує людину в трьох вимірах: розуміння культурної спадщини, можливість використовувати її в повсякденному житті й створення культури для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Leon Zarzecki. Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie. Jelenia Góra 2012. 346 s.
2. S. Sztobryn, Pedagogika Nowego Wychowania, /w:/ Pedagogika, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, PWN, Warszawa 2003, t.1, 466 s.).
3. J. Gajda. Pedagogika kultury w zarysie. Impuls, Oficyna Wydawnicza, 2006. 320 s.
4. [Електронний ресурс].
<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/pedagogika;3955414.html>
5. [Електронний ресурс]. <http://sjp.pwn.pl/sjp/kultura;2565197.html>.